

23.9. 2001

NAŠI VELIKANI

Pisatelj Narte Velikonja

Izbor oseb, ki jih predstavljamo pod splošnim nazivom »Naši velikani«, je seveda osebno obarvan, ker želimo predstaviti tiste krščanske laike, ki so v svojem življenju bili pomembni s kakega posebnega vidika, niso pa najbrž vsem dovolj znani. Razumljivo je, da bi kdo drug izbral in predstavil druge osebe, kakšno pa izpustil. Verjetno bo tudi pisatelj Narte Velikonja pri nekaterih bralcih sprožil kakšno vprašanje, toda že njegov priimek naravnost kliče, da ga predstavimo tudi v skupini »velikanov«.

Tudi Narte (Lenart) Velikonja je bil primorski rojak kakor mnogi že predstavljeni. Rodil se je 8. junija 1891 v Dolu pri Otlici, kar je zdaj del kraja Predmeja ob Trnovskem gozdu. Tudi on je kakor Jože Lovrenčič obiskoval gimnazijo v Gorici, nato pa je na Dunaju študiral pravne vede – tam sta takrat v parlamentu delovala in tudi študente zbiral J. E. Krek in Anton Korošec. Vojna leta je prebil na Dunaju kot prevajalec v vojaški službi, diplomiral pa je takoj po vojni. V Ljubljani je nato stopil v upravno službo in ostal v njej vsa leta Jugoslavije in še med okupacijo.

Tako kot drugi verni laiki tudi Velikonja ni samo »hodil v službo«, ampak se je razdal kot pisatelj, predavatelj v prosvetnih društvih, saj je bil tajnik Prosvetne zveze. Posvečal se je tudi svoji številni družini desetih otrok, ki jih je po letu 1920 imel z ženo Ivanko Jeglič, nečakinjo škofa Antona Bonaventura Jegliča.

Njegovo pisateljstvo je dovolj upoštevano v slovstveni zgodovini in v leksikonih, najbrž pa je slovenskim bralcem postal splošno znan s povestjo Višarska polena, ki je v zbirki mohorskih večernic izšla leta 1928. Tudi v Finžgarjevi mohorski reviji Mladika je objavil več svojih spisov. Leta 1933 ga je močno ohromila delna kap, saj je poslej mogel pisati (tipkati) samo z levico, vendar je službo vestno opravljal, čeprav je težko hodil. Z banom Markom Natlačnom je ostal na banovini tudi v času okupacije, v kateri pa je zelo jasno izjavljal, da odklanja komunistično vizijo prihodnjega družbenega reda. Javno je v Radiu Ljubljana in v tisku (Malikovanje zločina, 1944) povedal, da ne mara take svobode, za katero so morali biti ubiti njegovi najboljši prijatelji.

Ker se maja 1945 ni umaknil na Koroško, so ga že 11. maja aretirali, 24. junija pa so ga vključili v prvi veliki sodni proces proti enajstim obtožencem pred vojaškim sodiščem. Kakor je bila odtlej navada, so sodili celoti, v kateri je bilo šest štajerskih kulturbundovcev in nekaj domobrancev. Sojenje in tudi izjave obtožencev so

prenašali po radiu na trg pred sodno palačo in tudi objavili v dnevnem tisku. Telesno ohromljeni Velikonja je bil označen kot »pobožnjakar«,

obtožen zaradi svojih protikomunističnih spisov ter kot upravitelj karitativne Zimske pomoči, čes da jo je dajal samo svojim somišljenikom. V zagovoru je rekel: »Nisem delal napačno v duhu katoliške in humanitarne misli.« Tožilec Jernej Stante je ob sklepu ugotovil, da je kot propagandist prav tak vojni zločinec kakor Hitlerjev minister Göbbels. Vsi obtoženi so bili 25. junija obsojeni na smrt s streljanjem, Dušan Pirjevc pa je ta dan v Ljudski Pravici obljubljal »izkoreninjenje« vseh njim podobnih. Ker je višje sodišče sodbo takoj potrdilo, so bili vsi ustreljeni že naslednji dan, 26. junija, na strelišču ob Dolenjski cesti.

Za grob domači še zdaj ne vedo, ko pa so končno 27. aprila 1998 dobili uradni »Izpisek iz matične knjige umrlih«, je bil poln napak: ime je zapisano kot Lenard Velikanje, datum smrti 5. avgust 1945 in kraj smrti Miklošičeva 9 (sodna palača). Posledica obsodbe je seveda bila, da so morali biti tudi vsi njegovi »nedolžni« spisi izločeni iz javnih knjižnic, tudi ponatisov ni bilo. Velikonjevo ime so poznali le slovstveni zgodovinarji, šele po letu 1990 so objavljali tudi članke o njem v leksikonih in enciklopedijah, ko so prišle na vrsto osebe z začetnicami imena s konca abecede. Na Primorskem so ga kmalu rehabilitirali, v splošni zavesti pa to najbrž ne gre tako hitro. Podrobneje je življenje opisano v Slovenskem biografskem in v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu, otroci pa so nekaj spominov na očeta objavili v reviji Zaveza, št. 17/1995 in 35/1999.

MARIJAN SMOLIK